

τοῦ ἀνθρώπου, σημασίαν ἐκδηλουμένην ἐν τῷ τρόπῳ καὶ τῇ μεθόδῳ καθ' οὓς ἐχειρίσθη τὸ περὶ τούτου θέμα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀπόψεις του. Ὅπως δὲ ποτε, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ φιλόσοφος συνδέει ἐν πολλοῖς τὴν διαμόρφωσιν τῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, θρησκείαν¹, ἠθικὴν καὶ κοινωνικότητα, πρὸς τὴν παραδεδομένην ἰδεοκρατικὴν ὑπ' αὐτοῦ θεώρησιν τοῦ κόσμου, τῆς ὁποίας ἐκπρόσωπος κατ' ἐξοχὴν εἶναι ὁ Πλάτων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία ἀποτελεῖ, κατ' αὐτὸν πάντοτε, τὸ βασιλῆιον τῆς νοοκρατικῆς αὐθαιρεσίας, δημιουργηθὲν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν διαχωρισμοῦ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ τοιούτου, τὰ συμμόρφως πρὸς τὴν αὐθαιρέτως δημιουργηθεῖσαν ἰδεοπολιτεῖαν ἐκδηλωθέντα πολιτιστικὰ πνευματικὰ δημιουργήματα ἐνέχουν καὶ αὐτὰ αὐθαίρετόν τινα χαρακτῆρα ἀντιτιθέμενον πρὸς τὴν πραγματικότητα. Τὰ δημιουργήματα ταῦτα, μακρὰν τοῦ νὰ ἐπιζητῆ νὰ καταλύσῃ ἡ μπεργκσονικὴ φιλοσοφία, φιλοτιμεῖται ἀντιθέτως νὰ θεμελιώσῃ ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς πραγματικότητος ἀναμφισβητήτου, ἐκφραζομένης ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωτικῆς ὁρμῆς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πρὶν ἢ χωρήσωμεν εἰς τὴν διατύπωσιν γενικῶν συμπερασμάτων, εἶναι ἴσως χρήσιμον νὰ προβῶμεν εἰς ἀνασκόπησιν τῶν κυριωτέρων θεμάτων τὰ ὁποῖα προέκυψαν ἐκ τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ὁ Bergson ἐστήριξε τὴν κατὰ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἠπίαν μὲν, ἀλλὰ καὶ ταυτοχρόνως σταθερὰν καὶ δυναμικὴν κριτικὴν του. Τοιαῦτα θέματα δύνανται νὰ διακριθοῦν τοῦλάχιστον ὀκτὼ τὸν ἀριθμόν. Περὶ αὐτὰ περιστρέφεται ὁ μπεργκσονικὸς λόγος ὁσάκις πρόκειται περὶ ἀξιολογικῆς θεωρήσεως τῶν πλατωνικῶν θεωριῶν, εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς, ἐμφανιζόμενα παρὰ τῷ ἡμετέρῳ φιλοσόφῳ ὡς γενικοὶ χαρακτῆρες τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας:

1) Ὁ Πλάτων εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως καί, γενικῶς, τῆς προ-μπεργκσονικῆς φιλοσοφίας.

2) Ἡ διδασκαλία του βασίζεται ἐπὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ τοιούτου τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὡς κακέκτυπον ἐκείνου, ἐκ καταπτώσεως δὲ προελθόντα.

3) Ὁ αἰσθητὸς κόσμος εἶναι κόσμος τοῦ γίγνεσθαι ἐν χρόνῳ, ὁ δὲ νοητὸς, κόσμος τοῦ ὑπερχρονικοῦ καὶ αἰωνίου εἶναι.

1. Ὑπὸ τὴν < κλειστὴν > βεβαίως μορφήν αὐτῆς.

4) Ἡ ὑπὸ τῆς νοήσεως σύλληψις τοῦ νοητοῦ κόσμου γίνεται συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν διέπουσαν τὴν τεχνικὴν τοῦ κινηματογράφου, ἤτοι ἀσυνεχῶς.

5) Αἱ Ἰδέαι εἶναι αἰώνιαι στιγμαὶ ἰδιαιτέρας σημασίας, τρόπον τινὰ προεξέχουσαι τῆς μέσης ἐπιφανείας τῆς πραγματικότητος. Περὶ ἐκάστην εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναδιαρθρωθῇ τμημα τοῦ πραγματικοῦ.

6) Αἱ Ἰδέαι ὑπόκεινται εἰς ἱεράρχησιν ὑπὸ τὴν Ἰδέαν τοῦ Ἁγαθοῦ, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφήν διάφορον εἰς ἄλλους φιλοσόφους, ἀλλὰ πάντοτε ὡς Ἰδέα ὑπερτάτη.

7) Τὰ ἀνθρώπινα πνευματικὰ πολιτιστικὰ δημιουργήματα ἀποτελοῦν, κατὰ τὰ προηγηθέντα, ἀναδημιουργίας σχετικὰς ἐνὸς ἰδεατοῦ κόσμου ἀπολύτου.

8) Ἡ νόησις ἀποτελεῖ τὸ ὑποκειμενικὸν ἐνδιάμεσον μεταξὺ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ ὁποῖον καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συλλάβῃ.

Ἡ ἀντίληψις ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐντάσσονται τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων ἀντιτίθεται πρὸς τὰς ἀρχὰς αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν μπεργκσονικὴν φιλοσοφίαν, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐν προκειμένῳ δύνανται νὰ συμπυκνωθοῦν εἰς τρεῖς γενικωτάτας, ἀναφερομένας εἰς τὴν καθόλου ἐνοποιὸν εἰκόνα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου τὴν ὁποίαν παρέχουν τὰ μπεργκσονικὰ συγγράμματα.

α) Ἡ πραγματικότης, χωρὶς νὰ εἶναι μία, εἶναι ἐνιαία. Δὲν ὑπάρχει ἀγεφύρωτος διαφορὰ μεταξὺ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου, ἀλλὰ μετάβασις ὁμαλὴ ἀπὸ τοῦ κόσμου τῆς ὕλης εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, χάρις εἰς τὴν ζωτικὴν ὁρμὴν, ἐκδηλουμένην ἐν τινι δημιουργικῇ ἐξελίξει.

β) Ἡ οὐσία τῆς πραγματικότητος εἶναι ἡ διάρκεια, τῆς ὁποίας ἐκδήλωσις εἶναι μία συνεχῆς ροὴ διέπουσα τὸν τε ὑλικὸν καὶ τὸν ψυχικὸν κόσμον, καὶ χαρακτηρίζουσα ὄχι τόσον μίαν ρευστὴν μεταβλητότητα, ὅσον μίαν δυναμικότητα.

γ) Ἡ πραγματικότης παρέχεται κυρίως εἰς τὴν συνείδησιν ὑπὸ τινος ψυχοσωματικῆς ἐνοράσεως, μὲ τὴν μορφήν μιᾶς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας, ἀμέσως καὶ ἄνευ παραμορφωτικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ νοητικοῦ παράγοντος, παραμένοντος μεμονωμένου.

Αἱ ἀνωτέρω ἀρχαὶ καταφανῶς ἀντιτίθενται πρὸς τὰς διεπούσας τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν. Ἐκ τῆς κρίσεως τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ σύγκρουσις τῶν μὲν πρὸς τὰς δὲ προκύπτει ἡ μπεργκσονικὴ κριτικὴ τοῦ Πλάτωνος, οἷα ἐκτίθεται, τμηματικῶς καὶ ἄνευ τινὸς συστηματικῆς μορφῆς, εἰς τὰ μπεργκσονικὰ συγγράμματα. Ταύτην προσεπαθήσαμεν

εἰς τὰς προηγηθείσας σελίδας νὰ καταστήσωμεν περισσότερον ἀπτήν, αἰτιολογοῦντες ταύτην συγχρόνως (οὐχὶ ὁμῶς καὶ δικαιολογοῦντες — πρᾶγμα ἀφ' οὗ ἀπέσχομεν, τοιαύτης μὴ οὔσης τῆς προθέσεώς μας), συνοψίζομεν δὲ ἀκολουθῶς, συμφώνως πρὸς ἕν ἕκαστον τῶν διακριθέντων ἀνωτέρω θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν καὶ τὰ κυριώτερα σημεῖα ἐφ' ὧν ἐπιμένει ἡ μπεργκσονικὴ κριτικὴ, ὡς θεώρησις τῶν πλατωνικῶν διδαγμάτων ἀπὸ ὠρισμένης ὀπτικῆς γωνίας.

Πρῶτον, ἡ προ-μπεργκσονικὴ φιλοσοφία διακρίνεται, κατὰ τὰς γενικὰς αὐτῆς τάσεις, ὑπὸ μιᾶς στατικῆς ἐνατενίσεως τῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, πάντες οἱ φιλοσοφήσαντες ἀπλῶς ἀνεμάσησαν τὰ πλατωνικὰ διδάγματα. Οὕτω ἡ στατικότητα τῆς ἐκ παραδόσεως φιλοσοφικῆς σκέψεως εἶναι ὄχι μόνον στατικότης περιεχομένου, ἀλλὰ καὶ μορφῆς. Ὑπὸ διαφόρους τύπους, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι εἰμὴ ἀναπτύγματα ἢ παραλλαγὰι τῶν πλατωνικῶν δογμάτων, ἡ φιλοσοφία προσεκολλήθη ἐπὶ τῶν μεταφυσικῶν ἀπόψεων τοῦ Πλάτωνος. Καὶ αὕτη εἰσέτι ἡ καντιανὴ «ἐπανάστασις» εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα ὑποκατάστασις τῶν παραδεδομένων μεταφυσικῶν ἢ γνωσιολογικῶν θεωρήσεων δι' ἄλλων, ἀναγομένων, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, εἰς ἐκείνας, ἀπλῶς δὲ ἐμφανιζομένων ὡς νέων, ὥστε ἡ κριτικὴ τῆς πλατωνικῆς σκέψεως νὰ καθίσταται κριτικὴ τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικῆς μορφῆς τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν ὁ Bergson φιλοδοξεῖ νὰ ὑπερβῇ.

Δεύτερον, ἡ σχέσις τοῦ νοητοῦ πρὸς τὸ αἰσθητὸν διέπεται ὑπὸ τινος φορᾶς παραγωγικῆς, ταυτοχρόνως δὲ χαρακτηριζομένης ὑπὸ φθίνοντος λόγου. Ἡ κατάπτωσις τοῦ νοητοῦ εἰς τὸ αἰσθητὸν εἶναι ἀπότομος, ἀντιβαίνει δὲ πρὸς τὴν ὁμαλὴν μεταβατικότητα ἢ ὁποῖα διέπει τὴν κατὰ τὸν Bergson συνεχῆ δυναμικότητα τοῦ πραγματικοῦ, ἐνιαίως λαμβανομένου. Ἐξ ἄλλου, ἡ ὡς ἄνω δυναμικότης δὲν εἶναι παραγωγικῆς φύσεως (ὁπότε θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι καὶ δυναμικότης, δημιουργουμένης μιᾶς ἀντιφάσεως ἐν τοῖς ὅροις) ἀλλὰ δημιουργικῆς τοιαύτης. Συνεπῶς, δὲν ὑφίσταται, κατὰ τὴν μπεργκσονικὴν πάντοτε ἀντίληψιν, περιθώριον ἀποδοχῆς οἰασδῆποτε καταστασιακῆς στασιμότητος, ὡς αὕτη ἤθελε προκύπτει δι' ἑκατέραν τῶν φάσεων τοῦ πραγματικοῦ. Ἡ ἀπὸ τοῦ νοητοῦ ἀπορροή τοῦ αἰσθητοῦ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ μεταβολὴ τῆς φύσεως ἐκείνου, ὥστε τὸ αἰσθητὸν δὲν ἐπιτρέπεται κἂν νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ νοητόν, καθ' οἷονδῆποτε τρόπον, ὁπότε καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς προελεύσεως τοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ δὲ στερεῖται πλέον οἰασδῆποτε θεμελιώσεως, καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἀντιφατικὴ.

Τρίτον, ἡ ἄνωτέρω διαπίστωσις διακριβοῦται ἔτι περισσότερο ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ διαφορὰ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου. Τὸ αἰσθητὸν κινεῖται ἐντὸς χρονικῶν πλαισίων κατὰ τὴν γενετικὴν του διαμόρφωσιν. Ὁ χρόνος δηλαδὴ ἀποτελεῖ διαιρετὸν περίβλημα τοῦ γίγνεσθαι, τὸ ὁποῖον οὕτω παύει νὰ εἶναι συνεχές, καθιστάμενον ἐπίσης διαιρετόν, καθ' ἑαυτό, ἥτοι ἀντιφάσκον κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν περὶ αὐτοῦ ἀντίληψιν. Καίτοι ὁ χρόνος δὲν συνδέεται οὐσιαστικῶς, συνεπῶς δὲ οὔτε καὶ ταυτίζεται πρὸς τὸ γίγνεσθαι, ἐν τούτοις, γνωσιολογικῶς ὁ Πλάτων ἐπιβάλλει διὰ τῆς περὶ αἰσθητοῦ κόσμου διδασκαλίας του, ἰδίᾳ ἐν τῷ Τιμαίῳ, τὴν ταύτισιν τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν, παρὰ πᾶσαν λογικὴν. Ἐκ παραλλήλου, ἀνάγει νὸ νοητὸν εἰς τὸ ὑπερχρονικόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἔτι δυσχερεστέραν τὴν ἐκ τούτου προέλευσιν τοῦ αἰσθητοῦ. Ὅθεν ἐρωτᾶται: κατὰ ποίαν λογικὴν ἀκολουθίαν τὸ ὑπερχρονικὸν δύναται νὰ ὑποταγῆ εἰς τὴν χρονικὴν διαιρετικότητα; Τὸ ἀνακύπτον πρόβλημα δὲν φωτίζεται οὔτε ὑπὸ τοῦ λόγου ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ νοητὸν θεωρεῖται ὡς γνωσιολογικῶς ἀσπασματικόν, καθ' ὅσον αἱ δύο αὗται ἀπόψεις τοῦ διαιρετοῦ λαμβάνονται ἐπὶ ἐπιπέδων ὅλως διαφόρων. Τὸ διαιρετὸν τοῦ νοητοῦ δὲν εἶναι μόνον γνωσιολογικῆς, ἀλλὰ καὶ ὄντολογικῆς τάξεως. Ἡ πλατωνικὴ ἰδεοθεωρία ἔχει ὡς βάσιν μίαν ὄντολογικὴν πολυαρχίαν, δεδομένου ὅτι εἰς τὸ ὄν τῶν Ἐλεατῶν ὁ Πλάτων ἀντιτάσσει ἀπειρίαν ὄντων - Ἰδεῶν. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν Bergson πάντοτε, τὸ αἰσθητὸν καθίσταται διαιρετὸν παρὰ Πλάτωνι, ὡς πλαισιούμενον ὑπὸ τοῦ χρόνου.

Τέταρτον, ἡ « κινήματογραφικὴ » θεώρησις τοῦ κόσμου, αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ, ἀποτελεῖ, τρόπον τινά, ἐνοποίησιν, ἐπὶ γνωσιολογικῆς βάσεως, τῶν δύο τούτων ὄψεων, ἡ ὁποία ὅμως, ἀντίκειται πρὸς τὴν φύσιν τῆς κατὰ Bergson ἐνιαίας αὐτῶν σχέσεως, καθ' ὅσον δὲν εἶναι πραγματικὴ, ἀλλ' ἀπλῶς εἰκονικὴ. Ἐνιαία δὲν εἶναι ἡ ἐν τῇ νοήσει ἐμφάνισις των, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ συνέχεια ἣτις τὰ διέπει οὐσιαστικῶς. Πᾶσα ἄλλη συνοχικὴ αὐτῶν ἀντίληψις εἶναι ἐπίπλαστος καί, κατὰ τὸ ἄνωτέρω, ἀντιφατικὴ, ὡς παραγνωρίζουσα τὴν διαρκειακὴν σύστασιν καὶ ὑφὴν τῆς πραγματικότητος, ἣτις οὐδαμῶς ἐπιδέχεται οἰασδῆποτε μορφῆς κατάτμησιν. Ἐπὶ τεχνικοῦ ἐπιπέδου, ἡ σύνδεσις μεμονωμένων εἰκόνων εἰς μίαν διαρκειακὴν συνέχειαν καθίσταται δυνατὴ χάρις εἰς μίαν ἀπάτην, ἔστω καὶ ἂν αὕτη εἶναι ἀπλῶς ὀπτική. Ἡ φιλοσοφία ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μετέρχεται τοιαύτας μεθόδους, ἔστω καὶ ἂν, δι' αὐτῶν, προτίθεται ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν πραγματικότητα κατὰ τὴν ἀληθῆ οὐσίαν της, τὴν ὁποίαν, ἄλλωστε, εἰς τὴν περίπτωσιν

τοῦ Πλάτωνος, δὲν ἀναγνωρίζει ὡς τοιαύτην. Πρόκειται συνεπῶς μόνον περὶ μιᾶς μεθοδολογικῆς διευκολύνσεως τῆς νοήσεως, ἢ ὅποια ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Πέμπτον, ἢ ὅλη αὕτη προσπάθεια χαρακτηρίζεται διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ὡς *αὐθαιρέτος*. Πράγματι, αὐθαιρέσια θὰ ἦτο, συμφῶνως πρὸς τὸν Bergson, ἢ διαίρεσις τοῦ ὑπερχρονικοῦ εἰς «στιγμὰς αἰωνιότητος», ὡς δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν αἱ Ἰδέαι, αὐθαιρέσια ἢ διακρίσις τῆς μιᾶς στιγμῆς ἀπὸ τῆς ἄλλης, δεδομένου ὅτι, καὶ ἂν εἰσέτι θεωρηθοῦν αὗται ὡς αἰώνια, θὰ πρέπη νὰ ταυτισθοῦν πρὸς ἀλλήλας, αὐθαιρέσια, τέλος, καὶ ὁ παραμερισμὸς τῶν βιωματικῶν ἐκείνων ἐνοράσεων περὶ τῶν ὁποίων ἡ μπεργκονικὴ φιλοσοφία διδάσκει ὅτι ἐπιτρέπουν τὴν ἐκ τῶν ἔνδον σύλληψιν τοῦ πραγματικοῦ. Τὴν τοιαύτην σειρὰν αὐθαιρεσιῶν δὲν νομιμοποιεῖ οὔτε ἡ ὑπὸ τοῦ Kant ἐπιχειρουμένη ἀντικατάστασις τῆς Ἰδέας διὰ τῆς Σχέσεως, διότι, ὑπὸ μανδύαν διαφορετικόν, παρουσιάζεται οὔτω τὸ αὐτὸ νοητικὸν «κατασκευάσμα».

Ἑκτον, συνέπειαν τῶν προηγουμένων αὐθαιρεσιῶν ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἱεράρχησις, συμβατικὴ καὶ ψυχρά, ὅλων τῶν Ἰδεῶν ὑπὸ μίαν, πάλιν αὐθαιρέτως ἐκλεγείσαν, τὴν τοῦ Ἀγαθοῦ, λαμβανομένου ὡς ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν. Ἡ μπεργκσονικὴ ὅμως φιλοσοφία καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ βασίζεται ἐπὶ δυναμικῶν ἀντιλήψεων, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς δὲν δύναται ν' ἀποτελῇ κατάστασιν αὐθαιρέτως συλλαμβανομένην καὶ στατικὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ συνδεομένην πρὸς τὸν κόσμον διὰ τῆς ὀρμῆς, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν δυναμικότητα τοῦ τελευταίου τούτου, τείνοντος πρὸς ὠρισμένον ὄριον. Ἡ ἄποψις αὕτη ἐνισχύεται καὶ διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς διαφορᾶς ἢ ὅποια διακρίνει τὴν ἐκ παραδόσεως φιλοσοφικὴν θεώρησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκευτικῆς τοιαύτης, ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς. Ἡ μὲν πρώτη εἶναι καθαρῶς νοητικὴ σύλληψις, ἢ δευτέρα ὅμως βιωματικὴ πραγμάτων.

Ἑβδομον, ἀπόλυτον καὶ σχετικόν, τελειότης καὶ ἀτέλεια, εἶναι μορφαὶ τῶν δύο ὄψεων τῆς πραγματικότητος, τὰς ὁποίας ἀξιολογεῖ ὁ πλατωνικὸς δυϊσμὸς, ἐκδηλούμεναι καὶ ἐπὶ ἀνθρωπίνου ἐπιπέδου. Πρὸς τὸ τέλειον τῶν ἀντικειμένων τῶν θεωρητικῶν συλλήψεων τοῦ νοῦ ἀντιστοιχεῖ ἐπὶ πολιτιστικοῦ πεδίου, τὸ ἀτελὲς τῶν ἀνθρωπίνων πραγματοποιήσεων. Ἐνῶ ὅμως ὁ Πλάτων συνδέει τὴν ἀντιστοιχίαν ταύτην πρὸς τὸν ἐπὶ ὄντολογικοῦ καὶ κοσμολογικοῦ πεδίου παρατηρούμενον ἐκπεσμόν τοῦ νοητοῦ μέχρι τοῦ αἰσθητοῦ, διὰ τὸν Bergson, ἀντιθέτως, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς μελέτης τῶν «ἀνοικτῶν» λεγομένων κοινω-

νιῶν, αἱ πολιτιστικαὶ πραγματοποιήσεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δημιουργήματα τῆς ἐν γένει κινούσης αὐτὸν ὁρμῆς, τείνουσαι πρὸς μίαν τελείωσιν ὅλον ἐν τελειουμένην.

Ὁ γδοον, ἡ ἀνθρωπίνη νόησις, τὸ καθαρώτερον τμῆμα τῆς ψυχῆς, προέρχεται ἐκ τινος προηγουμένης ἀνωτέρας καὶ τελειοτέρας πνευματικῆς καταστάσεως, διὸ καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίσῃ τὰς νοητὰς ἀξίας, ἐνθυμουμένη, διὰ καταλλήλου μεθοδικῆς διαλεκτικῆς διαπαδαγωγήσεως, ὅσων κατὰ τινα προγενεστέραν κατάστασιν ἐγνώρισε, καθ' ἐν ἕκαστον. Πρὸς τὴν ἀντίληψιν αὐτήν, ὁ Bergson ἀντιτάσσει τὴν ἰδικήν του, περὶ ἀμέσου γνώσεως τῆς πραγματικότητος ὡς ἐνιαίου δεδομένου. Οἱ δεσμῶται τοῦ πλατωνικοῦ σπηλαίου δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε, ἐάν, εἰς δεδομένην στιγμήν, στρέψουν ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν κεφαλὴν των πρὸς τὸ ὀπισθεν αὐτῶν ἐρχόμενον φῶς. Πρέπει, εἰ δυνατόν, νὰ στραφοῦν διὰ μιᾶς, με ὅλην τὴν ψυχὴν των, ἥτοι με τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ με τὸ σῶμα ὅλοκληρον. Καὶ ὄχι μόνον νὰ δεχθοῦν τὴν θαλπωρὴν τοῦ ἡλίου τῆς γνώσεως, ἀλλὰ καὶ νὰ βαδίσουν πρὸς αὐτόν. Αὕτη εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ πλατωνικῆς καὶ μπεργκσονικῆς ἀντιλήψεως. Ἄν ὁ Bergson ψέγει τὴν πρώτην, τοῦτο συμβαίνει διότι, κατ' αὐτόν, αὕτη σχηματικῶς διαχωρίζει τὴν νόησιν ἀπὸ τῶν ἄλλων πνευματικῶν καὶ γενικώτερον ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ὁποίων τὴν ἐνιαίαν διάρθρωσιν ἐξασφαλίζει ἡ ζωτικὴ ὁρμή.

Διὰ τὸν ἡμέτερον λοιπὸν φιλόσοφον, ὅλη ἡ πλατωνικὴ διδασκαλία περὶ νοήσεως καὶ νοητοῦ ἀντικειμένου ἐδράζεται ἐπὶ μιᾶς παρεξεγήσεως, ἐπὶ μιᾶς αὐταπάτης τοῦ νοῦ, ἀναφερομένης εἰς τὴν δυνατότητα μεμονωμένης συλλήψεως τῶν Ἰδεῶν, αὐτονόμων καὶ αὐτοτελῶν νοητικῶν ὄντων. Οὕτω, ἡ νόησις παραπαίει μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν χρόνου καὶ αἰωνιότητος, συνεχοῦς καὶ ἀσυνεχείας, νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ, εἶναι καὶ γίνεσθαι, ἐνῶ τὴν βιωματικὴν ἀλήθειαν, οἷα παρέχεται κατὰ τὴν δυναμικὴν πληρότητά της, εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνη, ἀφοῦ δὲν προσέχει οὔτε θέλει νὰ προσέχη εἰς αὐτήν. Καὶ ἡ πλατωνικὴ λοιπὸν θεωρία εἶναι ἀνεδαφικὴ καὶ ἀνίκανος νὰ παράσχῃ δυνατότητα ἐνοράσεως πλήρους καὶ ἀμέσου τοῦ διαρκοῦντος πραγματικοῦ.

Αὐτὰ ἦσαν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τὰ ἐπὶ μέρους συμπεράσματα, ὡς καὶ τὸ γενικὸν τοιοῦτο, ὅσα προκύπτουν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐρεῦνης. Θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ σταθῶμεν ἐδῶ, καὶ νὰ κλείσωμεν τὴν μελέτην μας διὰ τῆς ἀνωτέρω γενικῆς διαπιστώσεως, ἀπομένει ὅμως νὰ ἐξαχθῇ ἐν τελευταῖον συμπέρασμα, ἀφορῶν εἰς τὸ κῦρος τῆς μπεργκσονικῆς κριτικῆς. Δὲν θεωροῦμεν ὡς θέμα μικρᾶς σημασίας τὸ νὰ ἀξιολογήσω-

μεν αὐτὴν ταύτην τὴν μπεργκσονικὴν κριτικὴν « μέθοδον » ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς. « Μέθοδος » δὲν ὑπάρχει, τὸ διεπιστώσαμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Ὅσακις ὁ φιλόσοφος ἀναφέρεται εἰς τὴν πλατωνικὴν διδασκαλίαν, τὸ πράττει ἐν παρόδῳ. Αἱ περὶ Πλάτωνος κρίσεις αὐτοῦ εἶναι ἐγκατεσπαρμέναι ἀνὰ τὰ συγγράμματά του, ἄνευ συνδετικοῦ τινος στοιχείου πρὸς ἀλλήλας, πλὴν τοῦ ὅτι ὑπογραμμίζουν τὴν διαφορὰν τῆς θεωρίας του πρὸς τὴν παραδεδομένην φιλοσοφίαν, κυρίως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐκπροσωπούμενην. Ἐξ ἄλλου, αὐτὰ ταῦτα τὰ συγγράμματά του ἀποτελοῦντα τὸ πλαίσιον ἐν ᾧ ἐκφέρονται αἱ γνῶμαι αὐταί, περιέχουν κυριώτατα τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ. Παρὰ ταῦτα ὁμως, ὁ τρόπος τὸν ὁποῖον ὁ φιλόσοφος ἐξέλεξε διὰ τὴν διατυπώσιν ταύτας ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτάς. Οὕτω, ἐνῶ ἡ βιταλιστικὴ, κατὰ βάθος, ἀντίληψις τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν προβάλλει, ὑπογραμμίζει τὴν σημασίαν τῆς βιωματικῆς ἀμέσου συνειδήσεως τῆς ἐν διαρκείᾳ ἐκδηλουμένης ζωτικῆς ὁρμῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παραδεδομένην καταταμητικὴν καὶ ἀπομονωτικὴν ἀντίληψιν, ἣτις διαχωρίζει τὴν νόησιν ἀπὸ τὴν πράξιν καὶ τὴν δημιουργίαν, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκτίθεται εἶναι καθαρῶς νοοκριτικός. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐλαττώνει ὅπωςδὴποτε, ἐκ τῶν πραγμάτων, τὸ κῦρος ὅχι μόνον τῶν ἐν γένει μπεργκσονικῶν θεωριῶν, ἀλλ' εἰδικώτερον καὶ τῆς κατὰ τῆς πλατωνικῆς ἰδεοθεωρίας, κριτικῆς. Ἀνεξαρτήτως ὁμως τοῦ γεγονότος, ὅτι διδασκαλία καὶ « μέθοδος » τοῦ Bergson ἀντιβαίνουν πρὸς ἀλλήλας, ἡ κριτικὴ τοῦ φιλοσόφου τούτου κατὰ τοῦ Πλάτωνος σημειώνει μίαν ἐνδιαφέρουσαν ἀποψιν περὶ τοῦ πλατωνισμοῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς κυρίως τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν χρόνον ἀκριβῶς ἀνεπτύσσετο, ἐμφανιζομένη τὸ πρῶτον, ἡ φαινομενολογία, ἣτις, ὡς μέθοδος καὶ θεωρία, ἔμελλε ν' ἀποτελέσῃ, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἓνα εἶδος κριτικῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν Πλάτωνα.

Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ